

VÝVOJ HRANÍC A ÚZEMNO-SPRÁVNEHO USPORIADANIA ŠARIŠA OD NAJSTARŠÍCH ČIAS PO SÚČASNOSŤ

Dagmar POPJAKOVÁ

Abstract: *The questions connected with the model of administrative arrangement of the Slovak territory represent a very actual agenda in recent period of time. The issue of the changes of borders and administrative division during the history using the sample of Šariš region is the subject of this contribution. The article demonstrates by maps the territorial changes, the changes in the course of the borders of the region and the changes of internal administrative and territorial division.*

Key words: *region, border, administration, territorial and administrative division, administrative unit.*

ÚVOD

Otázky administratívneho usporiadania územia Slovenska sú v posledných rokoch veľmi aktuálnou témou. Po politicko-spoločenských zmenách v r. 1989 sa predpokladalo, že aj v oblasti vtedajšieho stavu administratívneho členenia bude treba hľadať nové riešenia. Začala tzv. prechodná etapa usporiadania, ktorá bola nakoniec pomerne narychlo ukončená v r. 1996 schválením posledného, v súčasnosti platného Zákona č. 221/1996 Zb. o územno-správnom členení SR. V posledných dvoch rokoch sa táto otázka opäť otvorila. Predložený príspevok analyzuje problematiku kontinuity vývoja členenia na príklade východoslovenského historického regiónu Šariša. Má aspiráciu analyzovať prierez vývoja územno-administratívnych zmien na území Šariša. Kartograficky príspevok demonštruje územné zmeny, zmeny priebehu hraníc predmetného regiónu ako aj zmeny jeho vnútorného administratívno-územného členenia. Spracovaný bol na základe historicko-geografických štúdií, štatistických lexikónov, kartografických výstupov citovaných v zozname použitej literatúry.

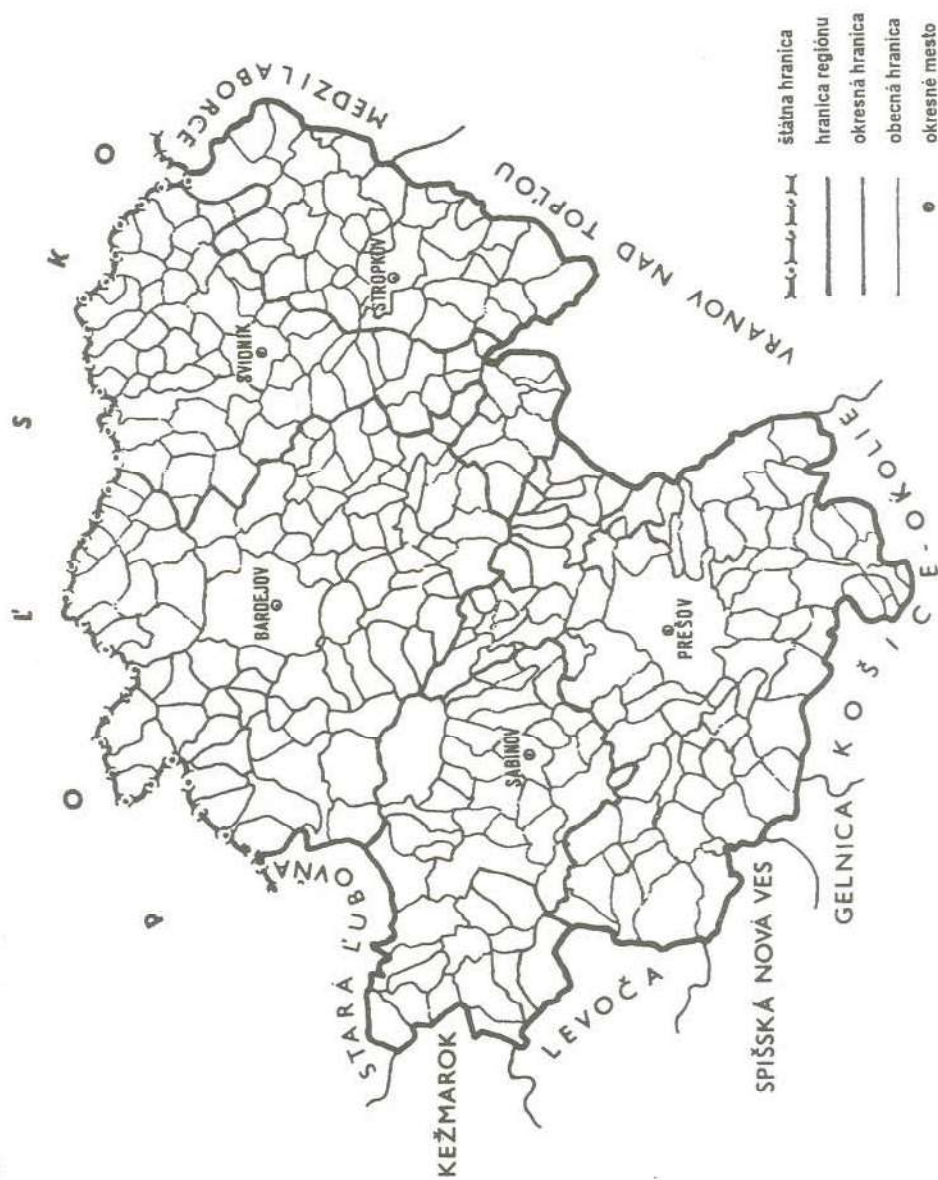
REGIÓN ŠARIŠ: JEHO VYMEDZENIE A VYBRANÉ GEOGRAFICKÉ ASPEKTY POLOHY

Šariš je jeden z historických regiónov Slovenska, ktorý leží v severnej polovici východnej časti Slovenska. Za historický región Šariša možno považovať územie administratívnej jednotky – Šarišskej stolice resp. neskôr župy, ktorá bola vyčleňovaná v rámci správneho členenia územia dnešného Slovenska od približne prvej polovice 13. storočia do roku 1922. Súčasnú územie Šariša z pohľadu aktuálne platného administratívneho členenia zaberá centrálnu časť Prešovského kraja, jeho jadro tvorí územie dnešných okresov Prešov, Sabinov, Bardejov, Svidník a Stropkov, ktoré môžeme označiť ako tzv. šarišské okresy (mapa 1). Hranice historického regiónu Šariša a záujmového územia „súčasný región Šariša“ t.j. vonkajšie hranice

RNDr. Dagmar Popjaková

Katedra geografie a geoekológie Fakulty humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, Ul. 17. novembra 1, 081 16 Prešov.

mapa 1 REGIÓN ŠARIŠ

šarišských okresov nie sú absolútne identické (mapa 2). Neprekrývajú sa takmer v celej dĺžke východnej, južnej a severozápadnej časti hraníc. K historickému územiu Šariša patrila na severozápade východná časť dnešného okresu Stará Ľubovňa (22 obcí) a východný cíp okresu Kežmarok (bývalá obec Blažov), na juhu najsevernejšia časť dnešných okresov Košice-okolie (20 obcí) a Košice-mesto (mestská časť Kavečany) a na východe severozápadný výbežok vranovského okresu (15 obcí). Na druhej strane k Šarišu nepatrila výrazná časť dnešného okresu Stropkov. Podľa stavu z r. 1922 historický región mal rozlohu 3657,27 km². V roku 1900 zahŕňal 379 obcí. Susedil na západe so Spišskou, na juhu Abovsko-turnianskou a na východe so Zemplínskou župou, na severe s Poľskom. Najsevernejšou bola obec – Becherov, najjužnejšie ležala obec Budimír, najzápadnejšie Blažov a najvýchodnejšie časť dnešnej obce Vladiča – Suchá. Vzdialenosť medzi najsevernejším a najjužnejším bodom bola 77,0 km, medzi najzápadnejším a najvýchodnejším bodom – 83,0 km. Zaujímavé územie dnešných šarišských okresov má rozlohu 3293,80 km², čo je viac ako tretina územia Prešovského kraja. Severná hranica regiónu je štátnou hranicou s Poľskou republikou, západnú tvorí hranica s okresmi Prešovského kraja – Stará Ľubovňa, Kežmarok, Levoča. Na juhozápade a juhu susedí región s okresmi Košického kraja. Východnú hranicu tvorí opäť hranica s okresmi Prešovského kraja – Medzilaborce, Humenné a Vranov n.T. Najsevernejší bod regiónu leží v katastri obce Becherov (okres Bardejov), najjužnejší v katastri obce Seniakovce (Prešov), najzápadnejší v katastri Tichého Potoka (Prešov) a najvýchodnejší v katastri Mikovej (Svidník). Maximálne S – J rozpätie regiónu je 72,5 km, Z – V rozpätie 82,5 km.

V odborných regionálnogeografických prácach je územie Šariša ako región vyčleňované rôzne:

- územie šarišského regiónu resp. územie okresov, ktoré tvoria jeho jadro (okres Bardejov, Prešov, Sabinov, Svidník, Stropkov) je vyčlenené ako samostatný región (hoci jeho hranice nemusia byť absolútne identické s hranicami historického regiónu Šariša resp. s hranicami záujmového územia) – napr. v prácach Dědinu 1929, Bašovského 1975, Bezáka 1981, Mládeka 1990, Miklósa 1991.
- predmetné územie je súčasťou širšieho vyčleneného regiónu – napr. Štúr 1862, Korčák 1934, 1938, Verešik 1974, Blažek 1975, Lukniš 1985, Zelenský 1959, Häufner, Korčák, Král 1960, Střída 1963.
- predmetné územie tzv. šarišských okresov je začleňované do rôznych (hierarchicky vyšších) geografických regiónov, teda ním prechádza hranica týchto regiónov – napr. Mariot 1991, Bezák 1991a, 1991b, 1993 ai.

PRIEREZ HISTORICKÉHO VÝVOJA HRANÍC REGIÓNU ŠARIŠA

Výraznou črtou administratívneho vyčleňovania Šariša od najstarších čias až po súčasnosť je, že si toto územie zachovávalo celistvosť v rámci rôznych systémov resp. typov územnosprávnej organizácie dnešného Slovenska t.j. že nikdy v histórii administratívneho členenia územia Slovenska neprebíhala týmto územím hranica, ktorá by ho rozdeľovala do viacerých vyšších územno-správnych jednotiek (tab. 1). Či už to bolo *a) v rámci systému komitátov, stolíc a žúp* (počet administratívnych celkov na území Slovenska sa pohyboval od 16 do 21), ktorý sa uplatňoval od počiatkov až do roku 1848 a neskôr od rakúsko-uhorského vyrovnania r. 1867 až do roku 1922, *b) v rámci systému veľžúp a krajov* (6, prípadne 8 administratívnych celkov

na území Slovenska), ktorý sa aplikoval po prvej svetovej vojne (1923-1928), počas Slovenského štátu (1938-1945) a v modifikovanej podobe pretrvával až do roku 1960, a od roku 1996 do súčasnosti, alebo *č) v rámci systému dištriktov resp. veľkých krajov* (2-4 administratívne celky na území Slovenska), ktorý sa uplatnil v 18. a 19. storočí – ale len v krátkych časových úsekoch za Jozefa II (1785-1790) a za Bachovho absolutizmu (1850-1860), a v 20. storočí v rokoch 1960-1990 (Slavík 1993).

Šarišská stolica ako prvýkrát vyčlenený samostatný územnosprávny celok vznikla rozpadom kráľovského komitátu Novum Castrum v období 20. až 40. rokov 13. storočia a ako inštitút verejnej správy predpokladala v tom čase pomerne husté osídlenie územia a jeho pevné začlenenie do Uhorska. Jej územný rozsah a priebeh jej hraníc bol daný prirodzeným zázemím vojensko-administratívneho centra územia – hradu Šariš, ďalej územným rozsahom kráľovských a šľachtických panstiev na tomto území a v neposlednom rade bol daný prirodzenými hranicami, ktoré tvorili vyššie položené pohoria, prípadne ich hrebene (Uličný 1978). Pôvodné správne stredisko na hrade Šariš sa od r. 1647 a predovšetkým od konca 18. storočia ustálilo v meste Prešov (v roku 1790 bol postavený v Prešove stoličný dom). Región Šariš ako samostatný administratívny celok štátu, napriek viacerým politickým zmenám, figuroval až do roku 1922. Vonkajšie hranice Šariša sa za uvádzané obdobie 700 rokov zásadne nemenili. K nepatrným úpravám dochádzalo na krátkom úseku hranice so Spišskou stolicou (menila sa príslušnosť obcí Vyšného a Nižného Slavkova) a s Abovskou stolicou (príslušnosť obce Ťahanovce). K jedinej podstatnej zmene došlo v r. 1882, kedy sa výraznejšie zmenila východná hranica regiónu t.j. v oblasti Stropkova bolo 6 pôvodne šarišských obcí pričlenených k Zemplínskej župe a v oblasti Bystrého 11 pôvodne zemplínskych obcí bolo pričlenených k Šarišskej župe (mapa 3, mapa 4, mapa 5).

Po roku 1923 nebol Šariš vyčleňovaný administratívne samostatne, stratil pozíciu správnej jednotky. Územie pôvodného Šariša bolo začlenené do priestorovo väčších administratívnych jednotiek – Župa XX resp. Košická župa (1923-1928), krajina Slovensko (1928-1938), Šariško-zemplínska župa (1938-1949), Prešovský kraj (1949-1960), Východoslovenský kraj (1960-1990) a opäť Prešovský kraj (1996 – po súčasnosť). Za hranice regiónu Šariša od r. 1923 možno považovať vonkajšie hranice okresov, ktoré tvorili a tvoria jeho jadro – Prešov, Sabinov, Bardejov, Svidník, Giraltovce a Stropkov. Oproti historickému regiónu dochádzalo postupne k zmenám v západnej a východnej časti hraníc. Na západe uvažované územie Šariša stratilo v r. 1923 11 obcí (začlenené do okresu Stará Ľubovňa), na juhu 22 obcí (začlenené do okresu Košice a Košice-vidiek) a na východe získal postupne v rokoch 1923-1928 niekoľko desiatok obcí (38 obcí) okolia Stropkova na úkor susedných okresov Vranov n/T. a Humenné (mapa 6). Až na obdobie tzv. Slovenského štátu sa od r. 1928 až do roku 1960 uvažované vonkajšie hranice zmenili len nepatrne (Šariš stratil 1 obec - Údol na západe a 1 obec na východe získal – Pakostov) (mapa 6, mapa 7). Plocha regiónu sa za celé obdobie až do r. 1960 sa výrazne nemenila, oscilovala na úrovni 3600 km², až na spomínané obdobie rokov 1938-1945, kedy rozloha regiónu dosiahla najväčšiu hodnotu v celej histórii – 3931,41 km². Tento stav súvisel s udalosťami v strednej Európe na prahu druhej svetovej vojny, kedy po mníchovskej dohode (29/IX/1938) svetových veľmocí a následnej viedenskej arbitráži (2/XI/1938) došlo o.i. k pričleneniu južných oblastí Slovenska k Maďarsku, čím v našom záujmovom území nastala situácia, že začlenením obcí severnej časti okresu Košice-okolie do okresu Prešov južná hranica šarišského regiónu bola hranicou s Maďarskom. Konkrétne bolo na južnom okraji regiónu

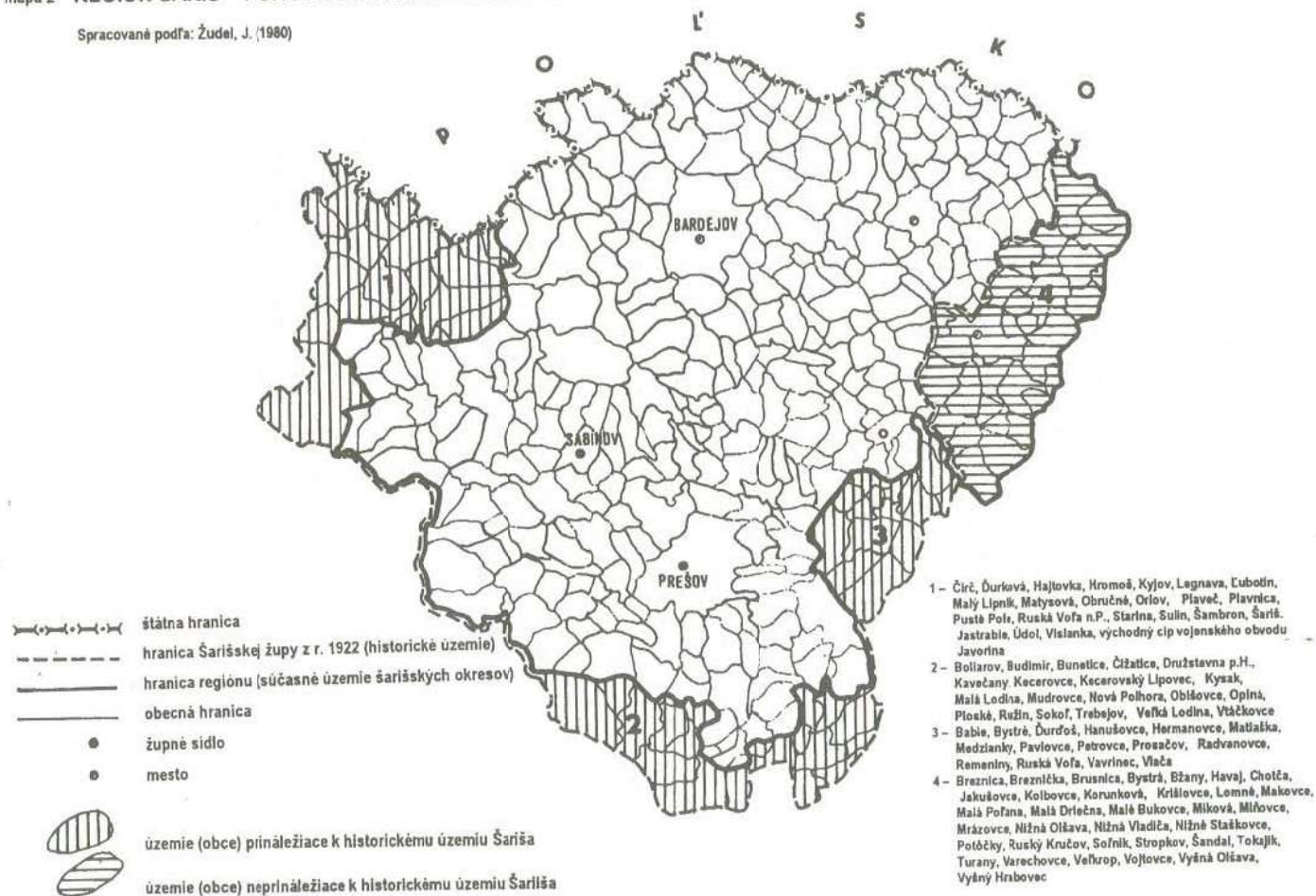
Tab. 1 *Etapizácia a charakter územno-správnej organizácie regiónu Šariša*

Etapa	Administratívne jednotky		
	mikrojednotky – okresy, obvody (obce)	mezojednotka	makrojednotka
11. st.-13. st.	hradské obvody (počet neznámy)	hradské španstvo (komitát) Novum Castrum, od prvej polovice 13. st. Šariš	–
13. st.-1850 mapa 4	4 slúžnovské okresy (do r. 1775): Prvý, Druhý, Tretí, Štvrtý + Panstvo Makovica 6 slúžnovských okresov (od r. 1776): Horný, Dolnotoryský, Široký, Sekčovský, Top- ľanský, Makovický počet obcí (r. 1773)=370 rozloha=3361,04 km ²	Šarišská stolica	–
1785 – 1790	5 slúžnovských okresov (priebeh hraníc neznámy) – počet obcí (r. 1785)=374	Šarišská stolica	Košický dištrikt
1850 – 1860	7 slúžnovských okresov (priebeh hraníc neznámy) –	Šarišská stolica	dištrikt Košice
1861 – 1922 mapa 5	6 slúžnovských okresov (do r. 1908) stav z r. 1776 7 slúžnovských okresov (od r. 1908): Bardejov, Prešov, Vyšný Svidník, Giraltovce, Sabinov, Lipany, Lemešany počet obcí (r. 1900)=379 rozloha=3657,27 km ²	Šarišská župa	–
1923 – 1928 mapa 6	5 okresov: Bardejov, Prešov, Sabinov, Giraltovce (zmena hr- níc okresu v r. 1925), Vyšný Svidník – od r. 1925 nahradený okresom Stropkov rozloha (1923-1925)=3566,58 km ² rozloha (1925-1928)=3664,61 km ²	Župa XX-Košická (veľžupa)	–
1928 – 1938 mapa 6	5 okresov: Bardejov, Prešov, Sabinov, Giraltovce, Stropkov rozloha=3665,83 km ²	–	krajina
1938 – 1945 mapa 7	5 okresov (do r. 1942): Bardejov, Prešov, Sabinov, Giraltovce, Stropkov 6 okresov (od r. 1942): Bardejov, Prešov, Sabinov, Giraltovce, Stropkov, Vyšný Svidník počet obcí (r. 1940)=419 rozloha=3931,41 km ²	Šarišsko- zemplínska župa (veľžupa)	–
1945 – 1949	5 okresov stav spred 2. XI. 1938		
1949 – 1960 mapa 7	7 okresov: Bardejov, Prešov-mesto, Prešov-okolie, Sabinov, Giraltovce, Stropkov, Svidník počet obcí (r. 1960)=264 /podľa hraníc obcí k 31.12.1970/ rozloha=3655,98 km ²	Prešovský kraj	–
1960 – 1990 mapa 8	2 okresy: Bardejov, Prešov (1960-1968) 3 okresy: Bardejov, Prešov, Svidník (od r. 1968) počet obcí (1960-1968)=389 počet obcí (od r. 1968)=330 /podľa hraníc obcí k 31.12.1970/ rozloha (1960-1968)=3865,17 km ² rozloha (od r. 1968)=3293,80 km ²	–	Východoslovenský kraj
1991 – 1996 mapa 9	3 okresy: Bardejov, Prešov, Svidník, v rámci nich 7 obvodov: Bardejov, Giraltovce, Prešov, Lipany, Sabinov, Svidník, Stropkov počet obcí=334 rozloha=3293,80 km ²	–	–
1996 – 2000 mapa 1	5 okresov: Bardejov, Prešov, Sabinov, Svidník, Stropkov počet obcí (od r. 1999)=331 rozloha=3293,80 km ²	Prešovský kraj	–

Prameň: Kósch, A. (1910), Místopis a národnostní statistika obcí slovenských (1919), Lexikon obcí SR (1942), Žudel, J. (1972), Žudel, J. (1980a), Žudel, J. (1980b), Šariš (1981), Štatistický lexikón obcí SR (1992), Kováč D. a kol. (1998), Majtán, M. (1998), Zákon NR SR č. 517/1990, Zákon NR SR č. 221/1996, Slavík, V. (1997b)

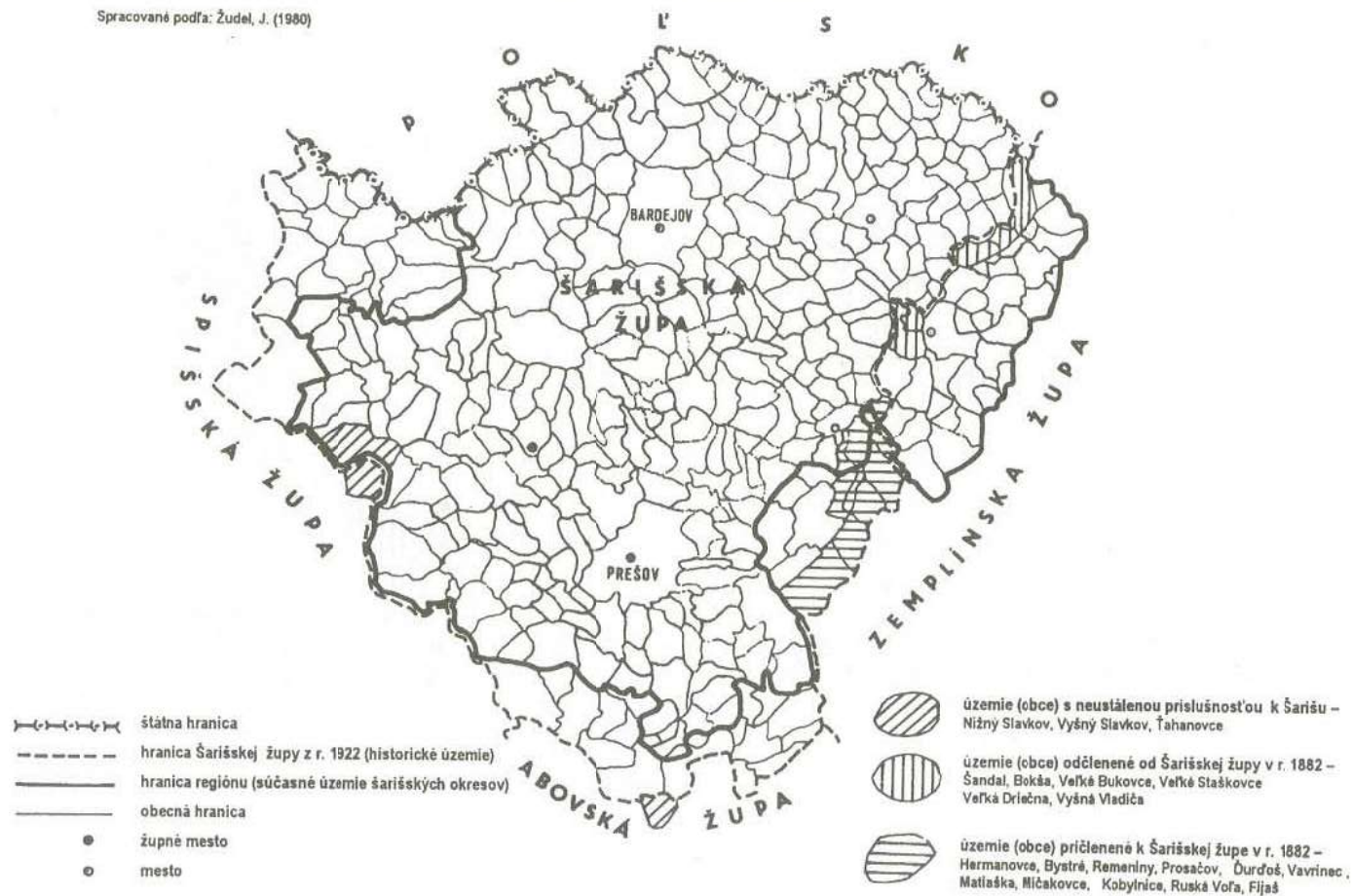
mapa 2 REGIÓN ŠARIŠ – POROVNANIE HRANÍC HISTORICKÉHO A ZÁUJMOVÉHO ÚZEMIA

Spracované podľa: Žudel, J. (1980)

mapa 3 ÚZEMNÉ ZMENY HRANÍC HISTORICKÉHO ÚZEMIA ŠARIŠA DO ROKU 1922

Spracované podľa: Žudel, J. (1980)

nu z okresu Košice-okolie opätovne pričlenené územie pôvodných šarišských obcí v okolí Budimíra (22 obcí), ale i nešarišských obcí v okolí Rozhanoviec (7 obcí). V rokoch 1960-1968 mal región Šariš druhú najväčšiu plochu – 3814,05 km² (na úkor okresov Stará Ľubovňa – 22 obcí; čiastočne Poprad – katastrálne územia obcí Šambron, Krásna Lúka, Tichý Potok; Košice-vidiek – 6 obcí; Vranov n/T – 20 obcí). Od roku 1968 sa hranica a rozloha regiónu už nemenila (mapa 8, 9, tab. 1).

VÝVOJ VNÚTORNÉHO ÚZEMNO-ADMINISTRATÍVNEHO ČLENENIA REGIÓNU ŠARIŠA

Vnútorne sa región Šariš administratívne v celej histórii členil na okresy. Pri vyčleňovaní týchto nižších územno-správnych celkov – okresov, dochádzalo v porovnaní s vonkajšími hranicami šarišského regiónu k výraznejším zmenám priebehu ich administratívnych hraníc. Počet okresov sa pohyboval od dvoch do sedem okresov. Najstabilnejšou hranicou počas histórie bola západná časť hranice medzi bardejovským na jednej a na druhej strane prešovským, sabinovským resp. lipianskym okresom, ktorá prechádzala po hrebeni Čergova. K zmenám okresných hraníc došlo v rokoch 1776, 1908, 1923, 1925, 1938, 1949, 1960 a 1996 (v období krátkych časových úsekov za Jozefa II a za Bachovho absolutizmu t.j. v rokoch 1785-1790 a v rokoch 1850-1860 nie je známy priebeh hraníc okresov).

Do r. 1775 sa v rámci Šariša vyčleňovali, tak ako v ostatných územnosprávnych jednotkách Uhorska, štyri celky – Prvý, Druhý, Tretí a Štvrtý slúžnovský okres a navyše tzv. Panstvo Makovica. Dôvody vytvorenia samostatného panstva nie sú známe, zároveň sa nepredpokladá, že malo výnimočné postavenie v rámci ostatných okresov (Žudel, 1984). Po r. 1775 sa zmenil počet okresov na 6 – Hornotoryský s prirodzeným centrom v Sabinove, Dolnotoryský – Lemešany, Širocký – Prešov, Sekčovský – Bardejov, Topľanský – Giraltovce a Makovický – Svidník (podľa Žudela, 1984 bola však rozloha Makovického okresu výrazne menšia ako pôvodného panstva Makovica). Tento stav pretrvával, až na prerušenie v r. 1785-1790 a 1850-1860, do r. 1908. Po tomto roku došlo k výrazným zmenám hraníc okresov hlavne v južnej časti Šariša. Zriadením samostatného okresu Lipany došlo k redukcii rozlohy okresu Sabinov a následne prešovského, lemešianskeho a aj giraltovského okresu. V Hornom Šariši došlo len k úprave hranice medzi bardejovským a vyšnosvidníckym okresom (14 obcí v okolí Zborova pričlenené k okresu Bardejov). Od r. 1923 až do r. 1942 bol vytvorený model 5 okresov – v Dolnom Šariši boli pôvodné štyri okresy (Lipany, Sabinov, Prešov, Lemešany) zredukované na dva (Sabinov, Prešov) a v Hornom Šariši zostal pôvodný okres Bardejov (rozšírený o obec Šarišské Čierne), okres Giraltovce a okres Vyšný Svidník, ktorý bol od r. 1925 nahradený okresom Stropkov. Až na prechodné povojnové obdobie (1945-1949) od r. 1942 do r. 1960 sa uplatňoval model 6 okresov. Pri zachovaní pôvodných hraníc okresov z r. 1925 bol v roku 1942 šiesty vyšnosvidnícky okres vytvorený rozdelením stropkovského okresu. Navyše od r. 1949 bol v rámci pôvodného Prešovského okresu vytvorený v hraniciach intravilánu Prešova okres siedmy – okres Prešov-mesto. Zvyšok okresu vytvoril okres Prešov-okolie. Po r. 1960 v rámci plošne druhého najväčšieho rozsahu v histórii mal Šariš len dva tzv. veľké okresy – Prešov a Bardejov. Situácia sa zmenila v r. 1968, kedy bol z východnej časti okresu Bardejov a 8 obcí vtedajšieho okresu Humenné vytvorený tretí okres Svidník. V prechodnej etape administratív-

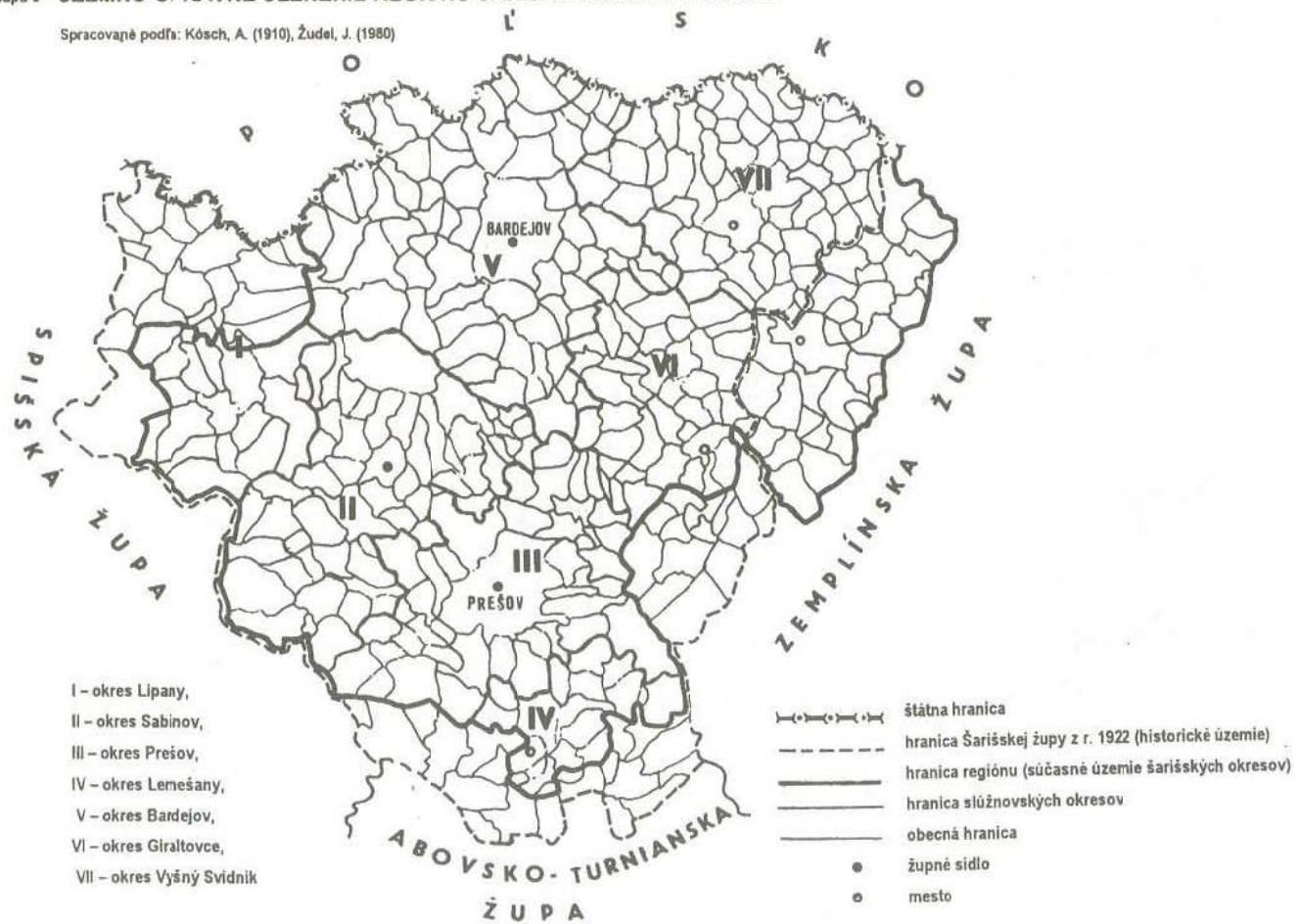
mapa 4 ÚZEMNO-SPRÁVNE ČLENENIE REGIÓNU ŠARIŠA OD 13. STOROČIA DO ROKU 1882

Spracované podľa: Kováč, D. a kol. (1998), Žúdel, J. (1980)

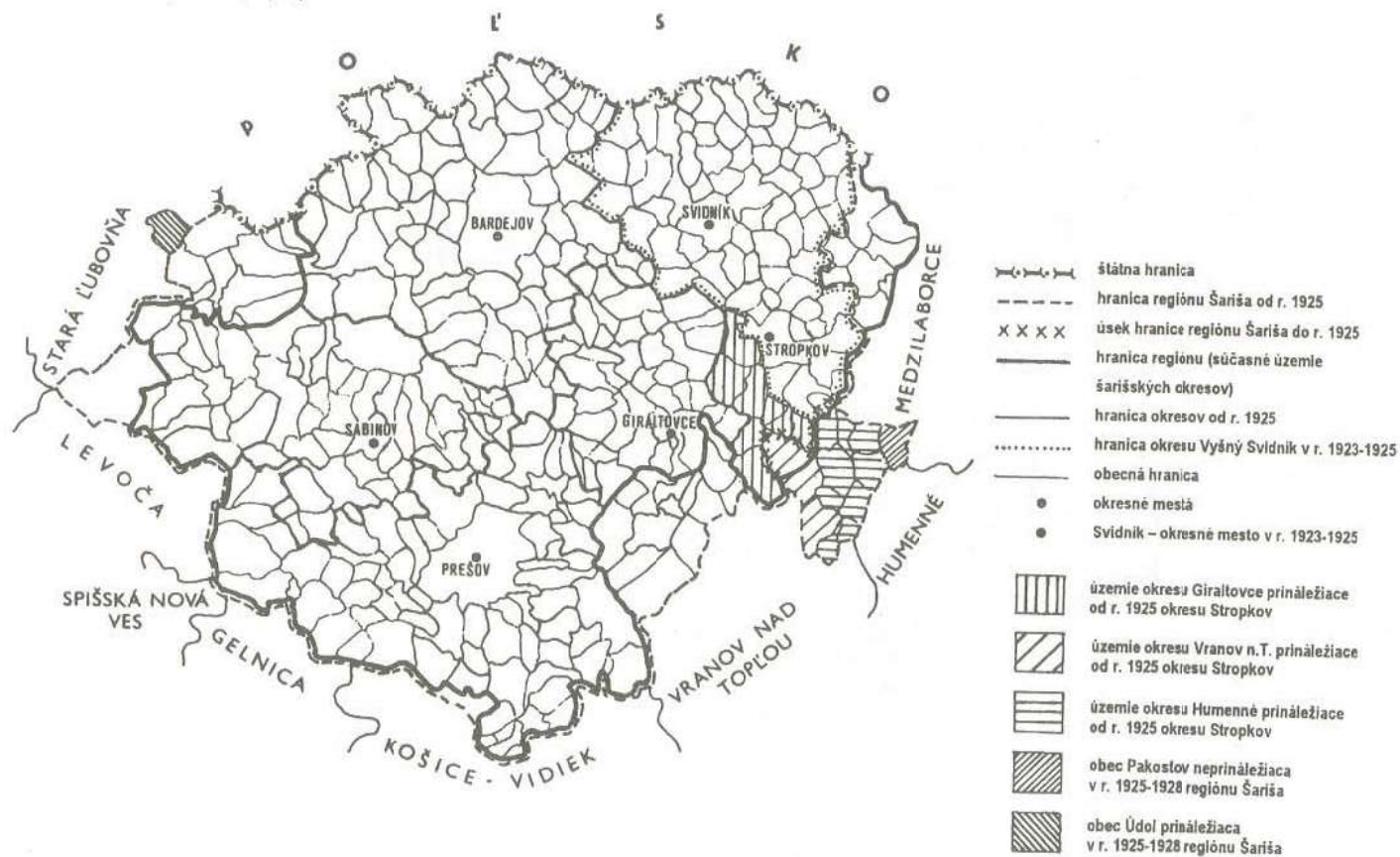
mapa 5 ÚZEMNO-SPRÁVNE ČLENENIE REGIÓNU ŠARIŠA V ROKOCH 1882-1922

Spracované podľa: Kósch, A. (1910), Žudel, J. (1980)

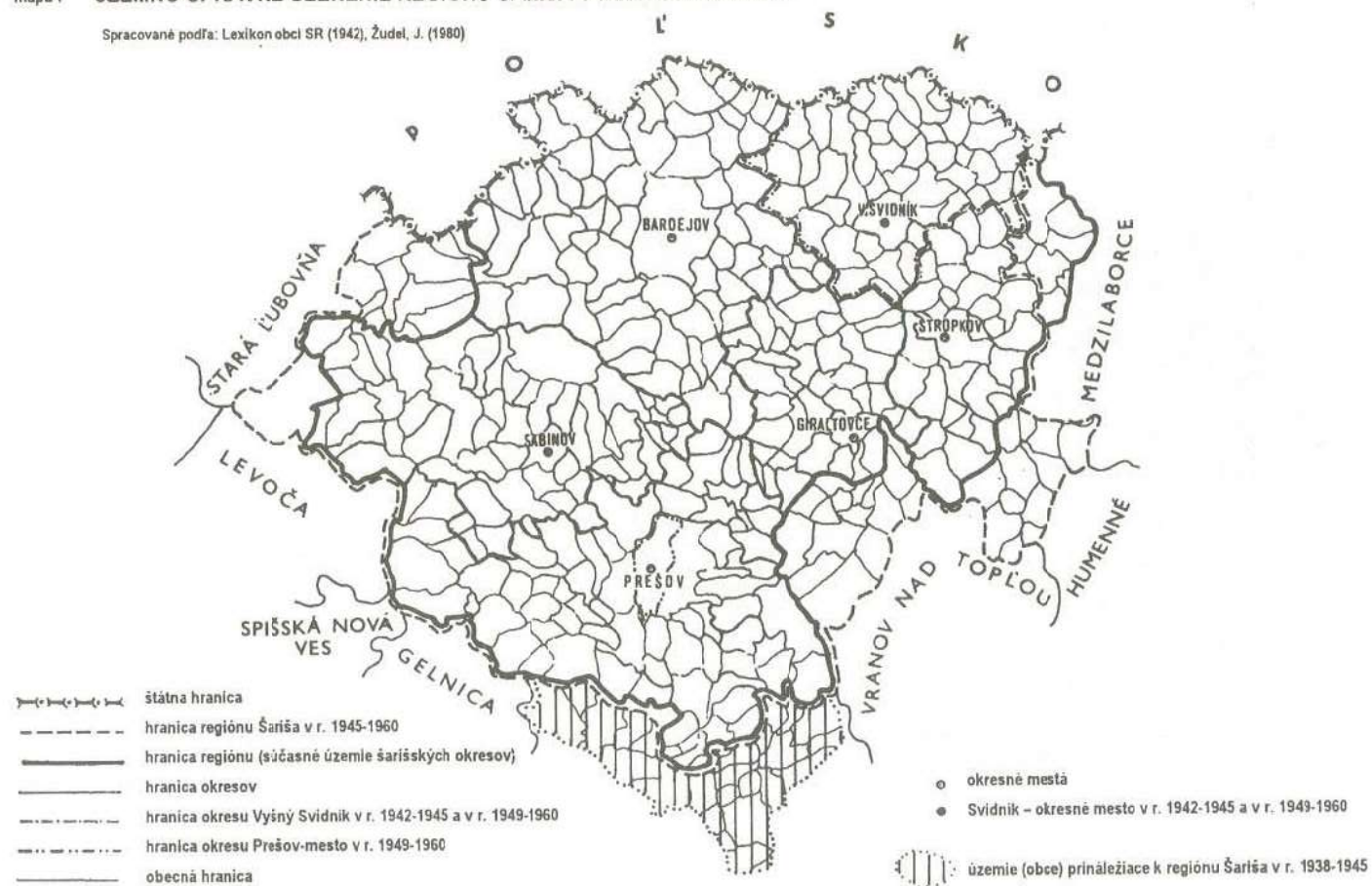
mapa 6 ÚZEMNO-SPRÁVNE ČLENENIE REGIÓNU ŠARIŠA V ROKOCH 1923-1938

Spracované podľa: Žudeľ, J. (1980)

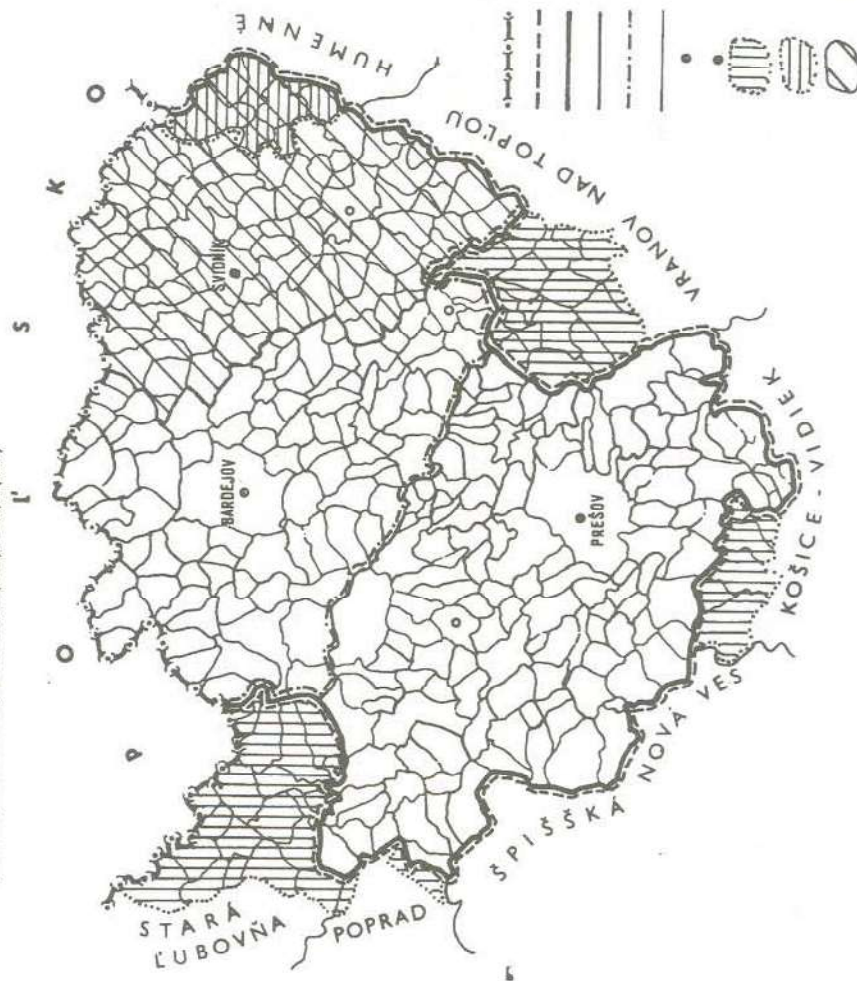
mapa 7 ÚZEMNO-SPRÁVNE ČLENENIE REGIÓNU ŠARIŠA V ROKOCH 1938-1960

Spracované podľa: Lexikon obcí SR (1942), Žudel, J. (1980)

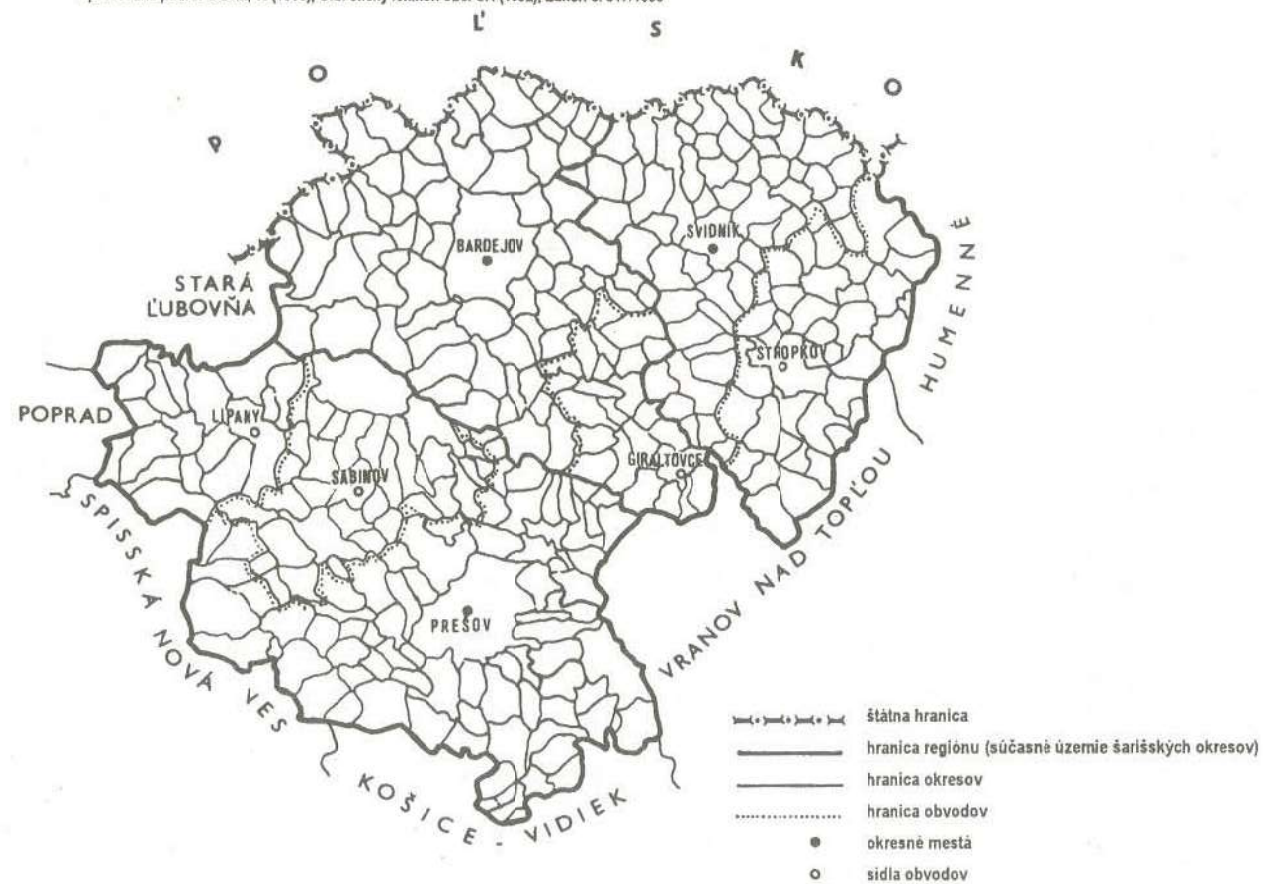
mapa 8 ÚZEMNO-SPRÁVNE ČLENENIE REGIÓNU ŠARIŠA V ROKOCH 1960-1990

Spracované podľa: Štatistický lexikón obcí SR (1992), Žudel, J. (1980)

mapa 9 ÚZEMNO-SPRÁVNE ČLENENIE REGIÓNU ŠARIŠA V ROKOCH 1991-1996

Spracované podľa: Slavík, V. (1995), Štatistický lexikón obcí SR (1992), Zákon č. 517/1990

neho členenia – po politicko-spoločenských udalostiach na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov, konkrétne v rokoch 1991-1996 bolo v rámci troch okresov Bardejov, Prešov a Svidník zriadených 7 obvodov Prešov, Sabinov, Lipany, Bardejov, Giraltovce a Svidník, Stropkov. Toto členenie na tri okresy pretrvávalo až do r. 1996, kedy novou zmenou administratívneho usporiadania bol pôvodný okres Prešov pri zachovaní priebehu severnej hranice s okresom Bardejov opäť rozdelený na dve administratívne jednotky – okres Prešov a Sabinov a z juhovýchodnej polovice pôvodného okresu Svidník bol vytvorený okres Stropkov. K zmenám okresných hraníc došlo v južnej časti bardejovského okresu (mesto Giraltovce a 9 obcí v jeho okolí), ktorá bola pričlenená k okresu Svidník. Od r. 1996 má región Šariš teda päť okresov – Prešov, Sabinov, Bardejov, Svidník a Stropkov.

ZÁVER

Región Šariš – uvažovaný v hraniciach administratívnych jednotiek, ktoré tvoria jadro historického územia Šariša, patrí administratívne k najstabilnejším celkom na území Slovenska. Napriek tomu, že po roku 1923 tento región nejestvuje ako samostatná administratívna jednotka, okresy označované prívlastkom „šarišské“ vždy patrili pod jeden spoločný vyšší územno-správny celok a označenie územia v severnej časti východného Slovenska zostalo v reminiscenciách a vo vnímaní laickej i odbornej verejnosti ako región Šariš. Vonkajšie hranice regiónu sa v priebehu hlavne novej histórie – od vzniku Československého štátu a po II. svetovej vojne, upravovali najčastejšie vo východnej časti regiónu, kde mesto Stropkov nepatriace do historického regiónu, malo na východnom okraji Šariša svoje najbližšie zázemie a aj vykazovalo úzke väzby naň. Vonkajšia hranica sa upravovala v južnej a západnej časti regiónu. V priebehu histórie sa výraznejšie ako vonkajšie menil priebeh hraníc vnútorných medzi okresmi. Podľa návrhov zmien územno-správneho členenia pripravovaných v súčasnosti (Konceptia decentralizácie a modernizácie verejnej správy v SR) je predpoklad, že po takmer 80 ročnom prerušení (1923-2001) v tejto časti Slovenska bude vytvorený opäť samostatný administratívny celok Šariš, ktorý by mal zahŕňať tzv. šarišské okresy v ich posledných administratívnych hraniciach.

LITERATÚRA

- BAŠOVSKÝ, O. (1975). *Základné premeny hospodárskogeografickej štruktúry Slovenskej socialistickej republiky v rokoch 1945-1975*. Geografický časopis, 27, 2, 97-116
- BAŠOVSKÝ, O., MLÁDEK, J. (1986). *Sociografická regionalizácia Slovenska. (Hierarchia sídelného systému)*. Bratislava (PrF UK). rkps
- BEZÁK, A. (1981). *Nodálna štruktúra systému slovenských miest*. Geografický časopis, 33, 1, 18-31
- BEZÁK, A. (1990). *Funkčné mestské regióny v sídelnom systéme Slovenska*. Geografický časopis, 42, 1, 57-73
- BEZÁK, A. (1992). *Gemer: geografický región alebo historický areál?* Geographia Slovaca, 1, 33-46
- BEZÁK, A. (1991). *Migračné toky a regionálna štruktúra Slovenska: hierarchická regionalizácia*. Geografický časopis, 43, 3, 193-202

- BEZÁK, A. (1991). *Migračné toky a regionálna štruktúra Slovenska: nehierarchická regionalizácia*. Geografický časopis, 43, 4, 265-275
- BEZÁK, A. (1993). *Funkčná regionalizácia Slovenska na základe dát o medziokresných migráciách*. In Očovský, Š., Volná, A. (ed.) Populačné zdroje regionálneho rozvoja Slovenska. Zborník referátov zo IV. demografickej konferencie. Bratislava (SŠaDS a SGS), 11-16
- BEZÁK, A. (1996). *Vývoj predstáv o regionálnom členení Slovenska (od Jána Kollára k Michalovi Luknišovi)*. Luknišov zborník 2 (Vybrané referáty z vedeckej konferencie). Bratislava (SGS, GÚ SAV, GS PrF UK), 19-28
- BLAŽEK, M. (1975). *Ekonomickogeografické regióny*. In Demek J. ed. ČSSR – príroda, lidé a hospodářství. Studia geographica (ČSAV, GÚ Brno), 48, 260-262
- DĚDINA, V. (1929). *Regionální členění Československa*. Sborník Čs. společnosti zeměpisné, 35, 89-92
- GURŇÁK, D. (2000). *Fenomén stability hraníc vo vývoji administratívneho členenia Slovenska*. In Stredoeurópsky priestor. Geografia v kontexte nového regionálneho rozvoja. Geografické štúdie 7, 83-88.
- HÄUFLER, V., KORČÁK, J., KRÁL, V. (1960). *Zeměpis Československa*. Praha (ČSAV). 667 s.
- HUTTA, V. (1995). *Územné a správne členenie*. Verejná správa, 8,9, s. 3, s. 26.
- CHRENKOVÁ E., TANKÓ Z. (1990). *Maďarsko-slovenský a slovensko-maďarský slovník*. Bratislava (SPN). 1007 s.
- IŠTOK, R. (1997). *Vývoj územnej správy Spiša v kontexte reformy územno-správneho členenia Slovenskej republiky*. In Harčár, J., Nižnanský, B. (eds.) Krajina východného Slovenska v odborných a vedeckých prácach. Prešov (PdF UPJŠ). 50-58.
- KOVÁČ, D. a kol. (1998). *Kronika Slovenska. Od najstarších čias do konca 19. storočia*. Bratislava (Fortuna Print & Adox). 616 s.
- KONCEPCIA DECENTRALIZÁCIE A MODERNIZÁCIE VEREJNEJ SPRÁVY V SR.
- KORČÁK, J. (1934). *Regionální členění Československa*. Statistický obzor, 15, 9/10, 416-434
- KORČÁK, J. (1938). *Geopolitické základy Československa, jeho kmenové oblasti*. Praha (Orbis).
- KÓSCH, A. (1910). *Sárosvármegyei Kalauz*. 325 s.
- LEXIKON OBCÍ SR. (1942). Bratislava (ŠŠÚ). 190 s.
- LIPSCHER, L. (1966). *K vývinu politickej správy na Slovensku v rokoch 1918-1938*. Bratislava (Vydavateľstvo SAV). 244 s.
- LUKNIŠ, M. (1985). *Regionálne členenie SSR z hľadiska jej racionálneho rozvoja*. Geografický časopis, 37, 2-3, 137-161
- MAJTÁN, M. (1998). *Názvy obcí Slovenskej republiky: vývin v rokoch 1773-1997*. Bratislava (Veda). 600 s.
- MARIOT, P. (1991). *Koncentrácia a štruktúra zamestnanosti ako podklad regionalizácie územia Slovenskej republiky*. SČSGS, 96, 2, 113-126
- MATLOVIČ, R. (1999). *Územno-správne členenie územia Slovenska od najstarších čias do súčasnosti*. In Ištók R., Matlovič, R., Michaeli, E. Geografia verejnej správy. Prešov (FHPV PU). 79-122

- MICHAELI, E. (1999). *Vývoj názorov na regionálne členenie územia Slovenska*. In Ištók, R., Matlovič, R., Michaeli, E. Geografia verejnej správy. Prešov (FHPV PU). 158 s.
- MIKLÓS, L. (1991). *Prírodno-socioekonomická regionalizácia Slovenska – podklad na nové administratívne členenie*. Životné prostredie, 1, 18-25
- MLÁDEK, J. (1990). Teritoriálne priemyselné útvary Slovenska. Bratislava (UK). 296 s.
- MÍSTOPIS A NÁRODNOSTNÍ STATISTIKA OBCÍ SLOVENSKÝCH (1919). Praha (Společ. národ. musea). 230 s.
- OČOVSKÝ, Š. (1973). *Príspevok k štúdiu spádových území obchodných stredísk na Slovensku*. Geografický časopis, 25, 4, 289-298
- RETROSPEKTIVNÍ LEXIKON OBCÍ ČSSR 1850-1970 (1978). Praha (FSÚ). 1184 s.
- SLAVÍK, V. (1993). *Transformácia verejnej správy Slovenska*. In Geografia v súčasnom výchovno-vzdelávacom procese. Geografické informácie 2, Nitra (VŠP). 42-49.
- SLAVÍK, V. (1995). *Prechodná etapa organizácie verejnej správy v Slovenskej republike*. Geographia Slovaca 10, 241-250.
- SLAVÍK, V. (1997a). *Nové územné a správne usporiadanie Slovenskej republiky*. Geografia 5/1, 4-8.
- SLAVÍK, V. (1997b). *Vývoj územno-správneho usporiadania Slovenska do r. 1990*. Geografia 5/2, 48-53.
- SLAVÍK, V. (1997c). *Prechodná etapa organizácie verejnej správy v Slovenskej republike 1990-1996*. Geografia 5/3, 92-95.
- SLAVÍK, V. (1998). *Územno-správne usporiadanie Slovenskej republiky v medzinárodných porovnaníach*. Geografia 6/1, 4-7.
- STRÍDA, M. (ed.) (1963). *Oblasti Československa*. Praha (SPN) 222 s.
- STRÍDA, M. (1969). *Zeměpisné oblasti Československa a jejich využití pro administrativní členení*. Zeměpis ve škole, XVII, 1, 3-6
- STRÍDA, M. (1988). *Geografická regionalizace na území Československa*. SČSGS, 93, 4, 241-251
- ŠTÚR, D. (1986). *Geologicko-geografická osnova polohopisu Slovenska*. Sokol, 1, 95-98, 126-129, 161-165
- ŠARIŠ (1981). In: *Encyklopédia Slovenska*. V. zväzok. Bratislava (Veda). 685-686 s.
- ŠARIŠ – ATLAS REGIÓNŮ (1997). 1:100 000, 1: 50 000. Bratislava (Mapa Slovakia).
- ŠSTATISTICKÝ LEXIKÓN OBCÍ SR. 1992. (1994). Bratislava (ŠEVT). 279 s.
- ULIČNÝ, F. (1978). *Vznik a vývin Šarišskej stolice v 13. –14. storočí*. Slovenská archivistika, XIII, 1, 143-155.
- ULIČNÝ, F. (1987). *Notície Mateja Bela o Šarišskej a Zemplínskej stolici*. Nové obzory 29, 141-153.
- ÚZEMNÍ ORGANIZACE VEŘEJNÉ SPRÁVY V LETECH 1850-1970. Retrospektivní lexikon ČSSR 1850-1970. Praha (FSÚ). I.díl. Svasek 1. 135-164.
- VARSIK, B. (1961). *Veľká stolica Nový Hrad (Novum Castrum Vivár) a vznik Abovskej, Hevešskej a Šarišskej stolice*. Historické štúdie, zv. VII, 161-188.
- VEREŠÍK, J. (1974). *Geografia sídel*. In Lukniš M., Princ, J. eds. Slovensko. Lúd 1. Bratislava (Obzor). 459-644
- WAGNEROVÁ, V. (1926). *Architektonický obraz župy Šarišskej*. Prúdy, 10.

- Zákon č. 517/1990 Zb. o územno-správnom členení SR.
Zákon č. 221/1996 Zb. o územno-správnom členení SR.
ŽUDEĽ, J. (1973). *Jozefínska reforma územnej organizácie Uhorska s osobitným zreteľom na Slovensko*. Geografický časopis, 24, 4, 313-327.
ŽUDEĽ, J. (1980a). *Vývoj osídlenia a územnej organizácie*. In Atlas SSR, IX. Bratislava (SAV a SÚGaK). 106-124.
ŽUDEĽ, J. (1980b). *Tereziánsky lexikón sídiel Uhorska z r. 1773 (Lexicon universorum regni hungarinarum locorum populorum)*. Slovenská archivistika, 15, 2, 72-91.
ŽUDEĽ, J. (1984). *Stolice na Slovensku*. Bratislava (Obzor). 200 s.
ŽUDEĽ, J. (1989). *Administratívne zriadenie od najstarších čias do r. 1989*. In Plesník P. a kol (eds.) *Malá slovenská vlastiveda*. Bratislava (Obzor). 276-283.

DEVELOPMENT OF BORDER AND TERRITORIAL-ADMINISTRATIVE DIVISION OF ŠARIŠ SINCE THE OLDEST TIME TO PRESENT

Dagmar POPJAKOVÁ

Summary

Šariš represents one of the historical regions of Slovakia located in the northern part of Eastern Slovakia. Šariš has been set as an administrative unit in the framework of the administrative division of the territory of Slovakia in present days borders since the second half of 13th century. In spite of several political changes it existed till 1922. External borders of Šariš region was not significantly changed during the mentioned period of 700 years. Joining of 6 originally Šaris villages with the Zemplin region and 11 originally Zemplin villages with the Šariš region in 1882 (Map 3, Map 4, Map 5) represents only more relevant change. Since 1923 the region does not play the role of administrative unit. The territories of so called Šaris districts are considered as the territory of Šariš region now. The borders of Šariš region, that means the external borders of the territory of mentioned districts, was successively changed in western and eastern part (Map 6, Map 7). The surface of the region was more or less stable till 1960 (about 3600 km²). The region's largest surface – 3814,05 km² was recorded in the period from 1960 to 1968 (Map 8, Map 9, Table 1). The course of external borders is stable since 1968 (Map 8, Map 9).

During the history, the internal borders of the districts were significantly changed. The number of districts varied from 2 in the in sixties to 7 (1908-1922 and 1949-1960). From 1990 to 1996 there were created in the framework of districts 7 subdistricts (Bardejov, Giraltovce, Prešov, Sabinov, Lipany, Svidník, Stropkov). The western border of Bardejov district with Prešov – Sabinov - Lipany districts which goes through Čergov Hills represents the most stable border. The changes of district borders was recorded in 1776 (during the reforms of Jozef II and during the period of Bach absolutism from 1785-1790) and later in 1908, 1923, 1925, 1938, 1949, 1960, 1996).

Taking into consideration the drafts of the new model of administrative division it is possible to expect that after 80 years gap (1923-2001) the region of Šariš as the administrative unit on medium level will be restored in this part of Slovakia.

- Tab. 1 Stages of territorial-administrative division of the Šaris region
Map 1 Šaris region – the present administrative division
Map 2 Šaris region – comparing of historical and present region
Map 3 Territorial changes of border of historical Šaris-region until 1922 year
Map 4 Territorial-administrative division the Šaris-region since 13 th century until 1882
Map 5 Territorial-administrative division the Šaris-region in 1882 – 1922
Map 6 Territorial-administrative division the Šaris-region in 1923 – 1938
Map 7 Territorial-administrative division the Šaris-region in 1938 – 1960
Map 8 Territorial-administrative division the Šaris-region in 1960 – 1990
Map 9 Territorial-administrative division the Šaris-region in 1990 – 1996

Recenzovali: RNDr. Robert Ištók, CSc.
RNDr. Vladimír Slavík, CSc.

KLASIFIKACE ZMĚN V PROSTOROVÉ STRUKTUŘE POSTKOMUNISTICKÝCH MĚST

Luděk SÝKORA

Abstract: *The research of postcommunist cities must focus on the processes of spatial change. There are two distinct approaches to the study of changes in the urban spatial structure. Their results, however, are not often compatible. The paper therefore attempts to design a formal procedure, which will connect them. It outlines a formal classification of changes in urban spatial structure and then attempts to relate processes of urban change, such as gentrification or suburbanisation, to this classification scheme.*

Key words: *postcommunist cities, urban spatial structure, urban change*

1. ÚVOD: VÝZNAM HODNOCENÍ ZMĚN PŘI STUDIU POSTKOMUNISTICKÝCH MĚST

Současná postkomunistická města se vyznačují vysokou dynamikou změn prostorové struktury. Proměny postkomunistických měst byly vyvolány především na základě změn společenských principů ovlivňujících vývoj měst, přičemž hlavní roli sehrálo nahrazení centrálně plánované alokace zdrojů tržním systémem. Postkomunistická města jsou jen určitou přechodnou a dočasnou formou, ve které se bývalá socialistická města nacházejí v období přizpůsobování městských prostorových struktur novým podmínkám. Zatímco principy fungování společnosti byly změněny poměrně rychle, prostorové struktury měst se vyznačují vyšší histo-

RNDr. Luděk Sýkora, Ph.D.

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Albertov 6, 128 43 Praha 2, Česká republika, tel: +420-2-21952253, fax: +420-2-24920657, e-mail: sykora@natur.cuni.cz, <http://www.natur.cuni.cz/~sykora/>